

Jyrki Korkeila

Päätoimittaja

Raha tuntuu arkielämässä sangen yksinkertaiselta asialta. Viime vuosikymmenien taloushistoriallinen ja arkeologinen tutkimus ovat kuitenkin romuttaneet perinteisen käsityksen siitä, mitä raha oikeastaan on. Perinteisesti ajateltiin, että raha on vaihdannan väline, joka kehittyi alun perin vaihdantataloudesta. Ei ole olemassa mitään tieteellistä näyttöä siitä, että tällaista siirtymää olisi missään tapahtunut (1, 2).

Raha on yleisesti uskottua kummallimpi sosiaalinen teknologia. Arkeologiksi ruvennut kollega William Henry Furniss III tutki Tynnellä merellä eristyneenä elänyttä Yapin saaren kansaa. Saarella käytettiin maksuvälineenä kivipyöriä, joiden halkaisija oli tavallisesti 20 sentistä kahteen metriin. Pyöriä vaihdettiin, kun tehtiin kauppaa. Jos kivi painoi liikaa, sitä ei edes siirretty hyödykkeen hankineen kivenhaltijan pihasta. Riitti kun tiedettiin, kenelle se kuului. Yllättävästi saaren varakkaimman miehen kivi oli niin suuri, että sitä kuljettanut laiva kaatui tuulessa ja kivi upposi pohjaan. Vielä muutaman sukupolven jälkeen miehen sukua pidettiin vauraimpana, koska saaren asukkaat tiesivät kiven olevan lahden pohjassa (1).

John Maynard Keynes kirjoitti esseen Furnissin tutkimuksista ja esitti, että raha on kahden välinen velkakirja, joka

Mitä raha on?

on myytävissä kolmannelle osapuolelle. Raha syntyy yksityisten sopimusten pohjalta ja valtio sanelee sille lailliset ehtonsa (1). Rahalla ei ole mitään sisäistä käyttöarvoa, minkä vuoksi se on vaihdettavissa mihin tahansa muuhun. Rahan kyky rapauttaa moraalialueita perustuu juuri sen yleiseen vaihdantakelpoisuuteen.

Periaatteessa rahassa on siis kyse veloista ja valuutassa velkojen merkeistä. Raha määrittelee siten ihmisten välisiä epäsymmetrisiä suhteita. Velkoja ei luonnollisestikaan syntyisi, elleivät ihmiset tarvitsisi sitä, mitä toisella on tai mitä hän osaa tehdä. Tarpeet sitovat ihmisiä toisiinsa, ja ilman velkaa eli rahaa ei olisi järjestynyttä yhteiskuntaa (2).

Moderni hallituksen lailliseksi maksuvälineeksi sääätämä raha, jota ei ole sidottu mihinkään objektiiviseen standardiin, syntyi ensimmäistä kertaa 1000-luvulla Kiinassa (1). ”Green backiä” edeltäneenä aikana saattoi Yhdysvalloissa eri pankeilla olla omat dollarinsa, mutta yksityisesti luotu raha ei lopulta ollut luotettava. Kultakannasta irrotettua ja käytännössä dollariin sidottua rahajärjestelmää ei David Graeberin mukaan voi kukaan oikeasti ymmärtää. Moderni raha on valtionvelkaa, jonka arvon takaa vain kansalaisten sitä kohtaan tuntema luottamus (2). Rahasta tulee yksityistään siirtyessä paratiisiin lepäilemään, majaillemaan avoimelle kilpailulle altistumatta ja luomaan monarkiaansa.

Aikanaan kuninkaat painattivat hopeakolikoita laillisiksi maksuvälineiksi. Sotajoukkojen aseistamista varten painettuja kolikkoja täytyi kuitenkin kerätä kansalta takaisin, jotta kuningas ei menettäisi omaisuuttaan. Kolikoilla sotilaat maksoivat tarvitsemansa ja kansalaiset tekivät työtä niitä vastaan. Valtio ei hoi-

da tehtäviään painamalla rahaa suoraan omaan käyttöönsä vaan se kerätään kansalaisilta ja yrityksiltä, kun sille työn, sijoittamisen ja kaupankäynnin jälkeen on syntynyt tietty arvo. Tätä liikepankeista imuroitua rahaa keskuspankki siirtää eri julkisille hallintoalueille. Monet verotuksen tehtävät, kuten Pohjoismaissa ”kakun jakaminen”, olisivat periaatteessa ratkaistavissa muulla tavalla. Verotuksella luodaan markkinat, joita ei olisi ilman valtiota (2). Toisaalta valtion on esitetty kaitsevan kaikkia keskinäisiä velkoja ja verottavan kansalaisia rahaa luodakseen.

Suuri osa lääkäreistä tuntee vastenmielisyyttä sitä kohtaan, että terveydenhuollon palveluilla tehdään voittoa. Rahan yleinen vaihdantakelpoisuus luo varjonsa ansaitsemisen ylle. Varjo on sitä tummempi, mitä enemmän kolmas taho on sijoittanut hallitsemiaan velkakirjoja eli rahaa potilas-lääkärisuhteessa tehtävän työn rahoittamiseen sillä odotuksella, että sijoittaja saa takaisin enemmän kuin laittoi. Pohjoismaissa on perinteisesti katsottu, että verotus antaa moraalisen siunauksen työlle ja tuotannolle. Julkisissa palveluissa rahan yleiselle vaihtokelpoisuudelle asetetaan yläraja, jolloin kansalainen voi ostaa isolla rahalla suhteessa vähemmän terveydenhoitoa, kuin sillä voisi ostaa jotain muuta.

Tavanomainen tapamme ymmärtää verotusta on sinällään järkevä ja kätevästi yksinkertaistettu ajatus. Puhuessamme rahasta ja verotuksesta puhumme itse asiassa velkojen ja saatavien monimutkaisesta kirjanpidosta. Kuka on velkaa paljonko ja kenelle?

1. Graber D. Debt. The first 5000 years. New York: Melville House, 2011.

2. Martin F. Money. The unauthorized biography – from coinage to cryptocurrencies. London: Random House, 2013.